

ABDULLA ORIPOVNING SHE'RIYAT OLAMIDAGI O'ZIGA XOS USLUBI

Mo'minova Hilola Qobuljon qizi

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini
mehanzatsiyalash muhandislari instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Oripovning she'riyat olamidagi o'ziga xos uslubi haqida fikrlar bildirilgan. Abdulla Oripovning she'riy uslubida falsafiy-lirik yo'nalish ustunlik qiladi. Olam badiiy-falsafiy idrok etiladi.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, she'riyat, adabiyot, badiiy tafakkur, lirik qahramon, uslub, badiiy kechinma, poetik uslub.

Abdulla Oripov adabiyotda biryoqlamalilik, ritorika, deklarativlik, bayonchilik, "baxtli zamonaga" hamdu sano o'qish avj olgan, adabiyotning ijtimoiy-estetik qimmatini puturdan keta boshlagan bir davrda she'riyat ostonasiga qadam qo'ydi.

Har bir shoir singari u ham havaskorlik, izlanish bosqichini bosib o'tdi. Yulduzlar, tog'lar, kapalak haqida yozdi. Ulardan she'r izladi. Biroq u o'qish-o'rganish bosqichini tez bosib o'tdi, she'riyatning missiyasini, inson va jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyatini juda erta angladi. 1962-yilda matbuot yuzini ko'rgan "Kuz xayollari", 1964-yilda "Sharq yulduzi" jurnali sahifalarida e'lon qilingan "Men nechun sevaman O'zbekistonni", "Miltiraydi mitti yulduz", "Burgut" kabi she'rlar o'z ovozi va uslubiga ega bo'lgan shoir shakllanayotganligidan darak berdi. Shoirning sobiq ittifoqda stalincha zo'ravonlik sharpalari hali butkul daf bo'lmagan, mustabid tuzum hukmronlik qilishda davom etayotgan, adabiyot esa "sots. realizm" iskanjasi ostida ezilish holatida bo'lgan bir sharoitda isyonkor ruh bilan sug'orilgan tug'yonli, lirik-falsafiy, teran mushohadali, hayotni o'zicha ko'rgan chinakam milliy va xalqchil she'rlari og'ir sukunatni titratib yuborgan momaqaldiroq yanglig' yangradi.

Davr ijodkorga mavzular, tuyg'ular berishi mumkin. Lekin hamma gap bu niyatni qay taxlitda ifodalay bilishda, ro'yobga chiqarishda. Abdulla Oripovning san'atkor ijodkor sifatidagi mahorati shundaki, lirik bir she'r doirasida umum ahamiyatli muammoni o'q markazga olib chiqib, o'z poetik niyatini real borliqning in'ikosi bo'lgan fikrlar va his-tuyg'ular orqali jamiyat va alohida olingan bir shaxs olamining haqqoniy manzarasi va siyratini, sharhi va tahlilini satrlarga singdira oladi. Shu o'rinda so'z o'z-o'zidan she'riyatda, shu jumladan Abdulla Oripov she'rlarida lirik qahramon masalasiga borib taqaladi.

She'riyatda lirik qahramon doimo asar markazida bo'ladi. She'riyat ixlosmandlari muallifning lirik "meni" orqali shoirning poetik olamidan voqif bo'lish, uning kechinmalari girdobiga kirish va tuyg'ularini his qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Lirik qahramon deyilganda kimni - shoirning o'zinimi yoki biror boshqa shaxsni nazarda tutamizmi degan savol tug'ilishi tabiiy.

Abdulla Oripovning lirik qahramoni aksariyat hollarda shoirning o'zi, uning "meni" sifatida namoyon bo'ladi. Biroq bundan shoir bilan lirik qahramon bir shaxs, ular o'rtasiga tenglik alomati qo'yiladi degan xulosa kelib chiqmasligi lozim. Shoirning lirik qahramoni . o'z davrining ilg'or g'oyalarini ilgari suruvchi ma'naviy boy, estetik faol, yuksak vatanparvar, kurashchan, do'stlik va sevgida sadoqatli tipiklashgan obrazdir. She'riyatning tabiati, o'ziga xos qonun-

qoidalari, xususiyatidan kelib chiqqan holda lirik qahramon faqat shoir shaxsi bilan chegaralanib qolmaydi.

Lirik qahramon tushunchasini aniqlashda har bir shoirga xos bo'lgan ijodiy individuallikdan, hayotni tasvirlashning faqat har bir shoirga xos bo'lgan tamoyillaridan kelib chiqqan ma'qul. Abdulla Oripov she'rda ko'pincha "men" nomidan gapiradi. Biroq shoirning shunday she'rlari ham borki ularda shoir "meni" doirasi torlik qilib qoladi, shoir ma'lum bir guruhning, xalqning nomidan so'zlaydi, faqat o'z iztiroblarini she'rga solib qolmaydi. Biroq masalaning yana bir jihati shundaki, shoir bevosita o'z boshidan o'tmagan "betaraf" kechinmalarni ham uni aynan o'z kechinmalari sifatida berishga intiladi va bunga ko'p holda muvaffaq bo'ladi. Demak, shoirning lirik "meni", birinchi navbatda, shoirning o'zi, ayni zamonda umumlashma obraz hamdir.

Abdulla Oripov o'zbek she'riyatiga o'z ohanglari, o'z ifoda usuli, borliqqa - tabiat va jamiyatga, odamlarning ruhiy olamiga o'z qarashlariga ega bo'lgan lirik qahramoni bilan kirib keldi. Shoir she'rlarida lirik qahramon ko'p qirrali va shu bilan birga uyg'un obraz sifatida namoyon bo'ladi. Uning lirik qahramoni evolyutsiyasini she'rda o'rta qo'yilgan muammolar, ularning mazmunini ochib berish, shoir she'riyatidagi asosiy motivlar va kayfiyatlarni, she'r manbalarini aniqlash orqali tushunish mumkin.

Abdulla Oripov she'riyatida rang-barang turfa olam lirik xarakterlar yaratish orqali poetiklashtiriladi. Shu ma'noda lirik xarakter shoirning hayotni o'ziga xos idrok etishini, hayot hodisalarining yangicha talqinini, o'z yoqtirishi va yoqtirmasligini, ijodkor sifatida o'z qiyofasini, qalb rozini izhor etish vositasi hisoblanadi. She'riy asarning tabiatidan kelib chiquvchi lirik xarakter ijodkorning borliqni sub'ektiv tushunishi, aks ettirishi bilan chambarchas bog'liqdir.

Shoir she'rlarida tuyg'u va fikr qorishiq holda namoyon bo'ladi. Lirik xarakter fikr va hisning dialektik birligiga asoslanadi. Lirik xarakter - obraz ijodkorning voqelikka munosabati, nimadandir qoniqishi yoki qoniqmasligi, qandaydir voqea-hodisaga o'z xayrixohligi yoki noroziligini bildirishi, ruhiyatiga ta'sir qilgan kechinmalarni ifodalashi orqali yaratiladi.

Hur fikrlilik, istiqlool umidi, Vatanni hur, ozod, insonni erkin ko'rish orzusi, jamiyatdagi salbiy ko'rinishlarga ayovsiz munosabat, adolatga, haqiqatga yetishish istagi A.Oripov ijodida markaziy o'rinda turadi va lirik qahramon obrazi ko'p jihatdan shoirning mana shu hayotiy va estetik tamoyillari, ideallaridan kelib chiqib shakllanadi.

O'zbekiston, ona xalq, Vatan hurligi va ozodligi mavzusi da'vatkor ruh bilan qo'shilib Abdulla Oripov "fenomeni"ni vujudga keltirgan komponentlardan biri bo'ldi.

Shoir xalqimiz tarixi, olis moziyda va yaqin o'tmishda yashab o'tgan buyuk siymolarimiz, qatag'on qurbonlari bo'lgan ulug' adibu shoirlarimiz haqida millatimizning qadrini baland ko'tarishga, o'zlikni anglab olishga da'vat qiluvchi she'rlar bitdi.

Uslub badiiy ijodning, har qanday badiiy asarning muhim jihatlaridan biri, badiiy asardagi g'oyaviy-estetik mohiyat unsurlaridan biri sifatida har bir ijodkorning hayotni o'ziga xos, takrorlanmas usullar bilan o'z mushohadasidan o'tkazishidir.

Uslub masalasi ijtimoiy voqealikka she'riy munosabat bildirishning o'ziga xosligi, dunyoqarash, mavzu tanlash, obraz yaratish, mahorat masalalari bilan bevosita bog'lanib ketadi.

Abdulla Oripovning she'riy uslubida falsafiy-lirik yo'nalish ustunlik qiladi. Olam badiiy-falsafiy idrok etiladi. Biroq falsafiy unsurlar aralashishi she'rni falsafiy tizimning she'riy bayonidan iborat qilib qo'ymaydi. Falsafiy ruh ustunlik qilgan, vaqt va zamon, inson va tabiat munosabatlari zahiriga qurilgan, chatnab turgan tafakkur yog'dularidan bino bo'lgan bu she'r imoratida eng avvalo lirik sub'ektning ichki tuyg'ulari izhori, uni to'liqlantirgan, hayajonlar girdobiga otgan his-tuyg'ularning ziddiyatli kechinmalari oldingi o'rinda turadi. Shoirni cheksiz

uylarga toldirgan azaliy va abadiy muammolar badiiy obraz libosiga burkanadi va badiiy=falsafiy umumlashma darajasiga ko'tariladi. Shoir lirik sub'ektning o'y va kechinmalarini inson ongi va dunyoqarashining eng umumiy qirralari bilan mutanosib olib qaraydi va tasvirlaydi. Mangu muammolar haqida so'z borganda ham hamisha zamon, davr, vaqt shoirning ko'z o'ngida turadi, insoniyatni ming yillardan beri o'ylantirib kelayotgan muammolar, masalalar, dolzarb zamonaviy hodisalar, muammolar bilan uyg'unlashib ketadi. Shoirning umuminsoniy manfaatlar va qadriyatlar mavzusidagi yuksak maqomli tafakkur she'riyatida inson va borliq masalalari aniq maqsad bilan o'rta qo'yiladi va talqin qilinadi.

Aniq bir obrazdan falsafiy mushohada tomon borish, odatiy bir holning ichki ma'nosini ko'ra bilish Abdulla Oripovning she'riy uslubi uchun xosdir. Maromiga yetgan poetik uslub yetuk ijodkorlargagina xos bo'lib, ular ijodining avval-boshidanoq shakllanadi, bu o'ziga xos she'riy uslub keyinchalik faqat takomillashib, muammallashib boradi, xolos.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Abdulla Oripov. Najot qal'asi. — G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. Toshkent, 1980.
2. Abdulla Oripov. Surat va siyrat. — "Yosh gvardiya" nashriyoti, Toshkent, 1981.
3. Abdulla Oripov. Yuzma-yuz. — G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti. Toshkent, 1978.